

ENRIC DILMÉ
ar. arquitectura

FEDERICO FELLINI I L'ARQUITECTURA

Avui fa 25 anys de la mort de **Federico Fellini** (1920-1993) una de les grans figures del segle XX. És del pocs genis que del seu cognom ha derivat un adjectiu gentilici: **Fellinià**¹. Va retratar un món que s'acabava, on tota la societat i totes les situacions hi eren presents sense impostures. Rics, pobres, alts, baixos, assenyats, boixos, militars, capellans, prostitutes, santes... tot i tothom; la diversitat *avant la lettre*, abans que la postmodernitat la buidés de significat, com tants altres termes -cuina, natura, cultura...- , símptoma inequívoc que està desapareixent. La seva era una mirada afectuosa, de comiat d'aquella *dolce far niente*, del *chi se ne frega*², en definitiva, com deia ell, de la *dolzezza da vivere*.

Gullietta Masina i Federico Fellini (Harry Benson, 1992)

Poc abans de traspassar va concedir una entrevista durant varis matins³ a **Goffredo Fofi** i **Gianni Volpi** recollida, juntament amb l'opinió d'afamats directors sobre la seva obra, en *L'Arte della Visione*⁴. En ella **Fellini** expressa l'enorme dificultat de tirar endavant una pel·lícula i ho comparava amb l'esforç titànic d'una formiga per escalar el **Duomo de Milà**. Preguntat a **Woody Allen** si subscribia el comentari digué:

¹ Com els seus admirats Kafka i Dante que, malauradament, tant hem d'emprar avui en situacions que són kafkianes o dantesques.

² Segons Enric González: Chi se ne frega! pot traduir-se com "a qui l'importa!" i és una de les frases més utilitzades, un dels lemes no oficials de la societat italiana. Com actitud filosòfica condueix a la felicitat. <https://www.jotdown.es/2016/12/diccionario-basico-italiano/>

³ Ara fa poc es va editar un altre llibre que ens va recordar a aquest de Fellini. Es tracta d'*Un largo sábado*, de l'escriptora Laure Adler que va entrevistar durant un cap de setmana a un les figures claus del pensament actual: George Steiner. Les seves reflexions sobre la vida, la mort, l'educació... són impagables. La lluita pel pensament racional i en contra de l'obscurantisme (astròlegs, vidents, tarotistes, ufòlegs, quiromàntics, geomants, mèdioms, homeòpates...) que torna a agafar força com tan bé va explicar en la *Nostalgia del Absoluto* (Madrid, 2001).

⁴ F. Fellini, *Arte de la Visione, Conversazioni con Goffredo Fofi i Gianni Volpi*, 2009

ENRIC DILMÉ
dr. arquitectura

Indubtablement, cada director és com un arquitecte que construeix un edifici. Els costos són molt alts, per realitzar-lo es requereix molt temps i molta gent implicada en un procés complex, i la lluita sempre està present. Cada pas suposa un compromís. Ja des del moment que començo a rodar, la pel·lícula no és igual a com l'imaginava en el meu cap i després vas veient les còpies cada dia al laboratori... Entre el concepte original que tenies al cap durant la fase del guió i el producte final hi ha un descens implacable, plagat de compromisos.

El novaiorquès ens parla d'un procés que va des de la idea a la realització, d'un camí que cal recórrer inexcusablement. Sense aquest camí per tortuós que sigui no hi ha cinema. Igualment, al nostre entendre, no podem parlar d'arquitectura sense construcció, sense embrutar-se les sabates, per molt que, darrerament, es vulgui vendre com a tal esplendoroses i sovint irreals imatges digitals.

Fellini va ser dels primers a fer un cinema no del tot narratiu que partia, abans que res, de la recreació d'un món proper a l'espectador, per això deia que la millor ciutat era **Cinecittà**, allà on podia construir amb tot detall la ciutat que tothom sentia:

Al principi deia que necessitava construir una "realitat", un "món" i recorre'l després, explicar-lo amb una curiositat pròpia d'un turista o de tantíssims punts de vista diversos. És un "món" que cal ser construït a la perfecció... De Vuit i mig en endavant, quant des de producció (amb certa alarma i curiositat) em demanaven un esquema, un pla de producció, jo insistia a ocupar-me del paviment, de les línies elèctriques que passen per davant de les façanes de les cases, del to verd de les persianes...

No és d'estranyar doncs que en el programa de la **RAI, Io e...** on es convidava a personalitats de la cultura italiana a comentar una obra d'art **Fellini** triés el complex de l'**Esposizione Universale Roma** (1942), conegut per **EUR**. En el capítol⁵ emès el 1972 i dirigit per **Luciano Emme**, **Fellini** mostra la seva devoció per l'**EUR**⁶, per aquella obra tancada d'atmosfera metafísica com si es visqués en un quadre de **Giorgio De Chirico** (1888-1978). La seva sensació de provisionalitat, d'escenari que podia desaparèixer l'endemà i que tant l'aproximava a l'adorada **Cinecittà**. L'atmosfera decadent i, alhora, de futur domesticat, d'edificis simples com de dibuix infantil o de còmic futurista. En l'episodi dedicat a l'actor **Vittorio Gassman**, de 1972, aquest va triar el meravellós **Palazzo dello Sport** de **Pier Luigi Nervi** i **Marcello Piacentini** (1957) que també es va bastir en l'**EUR**. Mentre que **Pier Paolo Passolini** en l'episodi de 1974 va triar un altra ciutat fascista: **Sabaudia** (1935) pel fet de la gent se l'havia fet seva sense importar l'origen⁷.

⁵ <https://www.dailymotion.com/video/x581wl>

⁶ No ha estat l'únic, ja que altres directors també l'han mostrada en **L'eclisse** (Michelangelo Antonioni, 1962), **The Last Man on Earth** (Ubaldo Ragona, Sidney Salkow, 1964), **La decima vittima** (Elio Petri, 1965), **Roma, città aperta** (Roberto Rossellini, 1969), **Il conformista** (Bernardo Bertolucci, 1970), **El vientre del arquitecto** (Peter Greenaway, 1987), o Hudson Hawk (Michael Lehmann, 1991) a més de "**La dolce vita**" (1960) y el episodio "**Boccaccio '70: La tentazioni del Dottor Antonio**" (1962), del mateix Federico Fellini.

⁷ Esteban Vigo, *Io e l'architettura*, <http://www.ficarq.es/io-e-larchitettura/>

ENRIC DILMÉ
dr. arquitecta

L'EUR i la Sabaudia- actualment (fotos veure nota 5)

L'**EUR** va ser la més famosa de les ciutats de nova planta impulsades per **Benito Mussolini**. Es tractava de transmetre l'ideal d'ordre al món -de fet havia de ser la seu de l'Exposició universal de 1942 però l'esclat de la guerra ho va impedir tot i que després, el 1962, va servir de seu de les Olimpíades de Roma- L'estil triat va ser un racionalisme monumental amb regust clàssic que va ser conegut com a estil **Littorio**, pel nom de la primera d'aquestes ciutats (ara anomenada **Latina**). Per molt que ens pugui semblar estrany el racionalisme era perfecte perquè com deia **Le Corbusier**, admirador de **Mussolini**, *l'arquitectura era una posta en ordre. Cada un ben alineat, en ordre i jerarquia, ocupant el seu lloc.*

Curiosament, si per assolir el màxim realisme **Fellini** necessitava recrear la ciutat vivida **Peter Weir** en **The Truman Show** (1998) per aconseguir un poble artificios no va trobar millor lloc que la planificada, perfecta i vallada **Seaside** a **Florida Panhandle**. **Truman**, l'home veritat, és l'infeliç que viu, sense saber-ho, en un *reality show* des del naixement i sota la mirada de milions de telespectadors. La seva ciutat, **Seahaven**, en un gegantí plató de carrers impol·luts, cases immaculades i veïns de revista. Un món artificial fet realitat on la uniformitat social és la regla i què, per molt que ens costi de creure, és un model urbanístic que ha proliferat per tot el continent americà com demostra l'argentí **Rodrigo Plá** en la pel·lícula **La Zona** (2007) una altra urbanització real on, a més, tenien les seves pròpies lleis. **Fellini** ho veia a venir com demostra la seva obra. En paraules de **G. Foffi**⁸ a propòsit de **Ginger i Fred** (1986):

L'afectuosa senilitat de Ginger-Giulietta [Masina] i Fred-Marcello [Mastroiani], superats pel món i enfrontats al monstre de la Televisió, la impossibilitat d'adaptar-se al món transformat (la "festa dels nyoquí" com síntesi de la Itàlia curta de gambals dels anys vuitanta i noranta)... evoquen en un àmbit en realitat molt concret els pressentiments del fi del nostre món, del país Itàlia...

⁸ Veure nota 4

ENRIC DILMÉ
dr. arquitectura

Amb tot, pocs escenaris són tant creïbles com la Roma de les pel·lícules de **Fellini** des de **La Dolce Vita** (1960) passant per **Boccaccio '70** (1962) o **Roma** (1972) fins a **Ginger e Fred** (1986). Com deia ell:

Penso en un rostre gran i vermell que se sembla a Sordi, a Frabrizi i a la Magnani. Una expressió greu i pensativa a causa d'exigències gastrosexuals... Però, en el seu conjunt, és una cara reconfortant. Reconfortant perquè Roma el permet qualsevol especulació en sentit vertical. Roma és una ciutat horitzontal, d'aigua i de terra, tombada, i per tant és la plataforma ideal per portar a terme vols fantàstics amb la tranquil·litat que dona un cordó umbilical que es manté fermament ancorat al concret. Ja que Roma és com una mare, la mare ideal, perquè és indiferent.

En les seves pel·lícules **Roma** era un personatge més i molt rellevant. Quelcom que hem trobat en la magnífica **La grande Bellezza** (2013) de **Paolo Sorrentino**. Aquesta cinta sembla una continuació de la **Dolce Vita** de **Fellini**, com si el protagonista, **Marcello Rubini** (**Marcello Mastroianni**, el seu actor fetitxe i *alter ego*) al cap dels anys fos el madur **Jep Gambardella** (**Toni Servillo**, al seu torn actor de referència de **Sorrentino**). Ambdós són periodistes que somien en escriure (per primera vegada o de nou) i en un gran amor (per trobar o perdut). De mentre es desencanten observen el circ decadent de la burgesia. Cinquanta anys després els personatges de la vida mundana de monges, capellans, *starlets*, *paparazzi*... s'ha ampliat amb: joves que es creuen "artistes" perquè s'obren el cap tirant-se contra un aqüeducte, infants que els pares venen com "artistes" perquè empastifen compulsivament quadres, metges "artistes", per desfigurar cares amb el Bótox... Tots admirats en la pel·lícula com passa, sovint, en la realitat.

Marcello Mastroianni i Anita Ekberg en la Fontana de Trevi i Toni Servino passejant al costat de la l'acueducte de l'Acqua Paola (<https://culturacolectiva.com/cine/datos-que-no-sabias-de-la-dolce-vita/> i <http://www.turismoroma.it/cosa-fare/alla-scoperta-de-la-grande-bellezza>)

ENRIC DILMÉ
dr. arquitectura

Fellini també es va fixar en dues ciutats: **Venècia** i **Nàpols**. Amb la primera, tot i aparèixer en **Casanova** (1976) es va quedar amb les ganes de repetir mentre que amb la segona no va passar de ser un projecte. Per a ell⁹: *Venècia, la Atlàntica, la civilització, la gràcia, la bellesa que s'enfonsa; i Nàpols amb la seva capacitat per sobreviure a pesar de les més ardents i espantoses contradiccions.*

Fem-li un darrer homenatge recordant i, millor encara, seguint una de les seves màximes: ***No hi ha final. Ni hi ha principi. Només l'infinita passió per la vida.***

Scritto a Escaldes-Engordany, il giorno di Tutti i Santi di 2018

⁹ Veure nota 4